

وزارت امور اقتصادی و دارایی

اداره کل امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی

عوامل موثر بر تغییرات ضریب جینی کشور و استان آذربایجان شرقی

معاونت اقتصادی

آذر ۱۴۰۲

شناسه گزارش

عنوان گزارش	عوامل موثر بر تغییرات ضریب جینی کشور و استان آذربایجان شرقی
نویسندگان	بخش اول (ضریب جینی و شاخص های هزینه درآمد): حمیده کریم زاده، کارشناس مسئول آمار و اطلاعات بخش دوم (تاثیر شاخص های اقتصادی بر ضریب جینی): نسیم مهین اصلانی نیا، کارشناس مطالعات اقتصادی
تاریخ	آذرماه ۱۴۰۲
معاونت اقتصادی اداره کل امور اقتصادی و دارایی	meco1380@chmail.ir
وبسایت اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان آذربایجان شرقی	as.mefa.ir

فهرست مطالب

بخش اول) ضریب جینی و شاخص‌های هزینه درآمد	۲
۱) خلاصه بخش	۳
۲) شاخص‌های هزینه و درآمد سالانه خانوار در نقاط شهری و روستایی کشور و استان آذربایجان شرقی	۶
۱-۲) شاخص‌های هزینه و درآمد سالانه خانوارهای شهری کشور و استان آذربایجان شرقی	۶
۲-۲) شاخص‌های هزینه و درآمد سالانه خانوارهای روستایی کشور و استان	۹
۳) وضعیت تغییرات متوسط درآمد و متوسط هزینه سالانه یک خانوار در نقاط شهری و روستایی	۱۱
۱-۳) نسبت متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به متوسط هزینه سالانه خانوار	۱۱
۲-۳) مقایسه متوسط درآمد و هزینه سالانه یک خانوار در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال‌های قبل	۱۱
۴) متوسط درآمد سالانه یک خانوار برحسب سهم انواع درآمد	۱۲
بخش دوم) تاثیر شاخص‌های اقتصادی بر ضریب جینی	۱۳
۱) مقدمه	۱۴
۲) محدودیت‌های ضریب جینی	۱۴
۳) عوامل موثر بر توزیع درآمد	۱۵
۴) بررسی اثر شاخص‌های اقتصادی بر ضریب جینی استان‌ها	۱۹
۱-۴) پیش‌آزمون‌ها	۱۹
۲-۴) برآورد مدل تحقیق	۲۰
۳-۴) جمع‌بندی یافته‌های تحقیق (تاثیر شاخص‌های اقتصادی بر ضریب جینی)	۲۱

بخش اول

ضریب جینی و شاخص های هزینه در آمد

(۱) گزارش مدیریتی بخش

ضریب جینی یکی از شاخص‌های اندازه‌گیری توزیع درآمد می‌باشد که وضعیت این شاخص در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ به شرح زیر می‌باشد:

- ضریب جینی کل کشور، در نقاط شهری کاهش و در نقاط روستایی افزایش یافته است.
- ضریب جینی نقاط شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی کاهش یافته است.

این بخش از گزارش درصدد بررسی و پاسخ به این پرسش می‌باشد: **آیا با کاهش ضریب جینی، توزیع درآمد و رفاه خانوارها بهتر شده است؟**

برای پاسخ به پرسش مزبور، تعدادی از شاخص‌های مرتبط با درآمد و هزینه خانوار براساس ارقام انتشار یافته مرکز آمار ایران مورد بررسی قرار گرفته و نتایج حاصله به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول ۱. مقایسه شاخص‌های مرتبط با هزینه درآمد یک خانوار شهری در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰

عنوان		سال ۱۴۰۰			سال ۱۴۰۱		
		بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین	بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین
ضریب جینی	مقایسه بین استان‌ها	۰.۴۹۲۹	۰.۲۷۲۹	۱.۷۲	۰.۴۶۴۷	۰.۲۷	۱.۸۱
	توضیحات	مقدار ضریب جینی شهری در سال ۱۴۰۰ در بازه (۰.۴۹۲۹ ، ۰.۲۷۲۹) و در سال ۱۴۰۰ در بازه (۰.۴۶۴۷ ، ۰.۲۷) قرار داشته و مشاهده می‌شود که به لحاظ عددی کاهش یافته است. اما طول فاصله عددی ضریب جینی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ بیشتر شده و این نشان می‌دهد پراکندگی ضریب جینی شهری بین استان‌های مختلف بیشتر شده است. به عبارتی علی‌رغم کاهش ضریب جینی شهری، شکاف توزیع درآمد برای خانوارهای شهری بین استان‌های مختلف بیشتر شده است.					
متوسط درآمد سالانه یک خانوار (میلیون ریال)	مقایسه بین استان‌ها	۱۵۹۹	۷۱۱	۲.۲۵	۲۳۰۷	۱۰۲۵	۲.۲۵
	توضیحات	نسبت بیشترین به کمترین مقدار این شاخص در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ تغییر محسوسی نداشته، بنابراین می‌توان گفت افزایش درآمد بین استان‌های پر درآمد و کم درآمد به یک نسبت صورت گرفته است. افزایش بازه ارقام از (۷۱۱ ، ۱۵۹۹) در سال ۱۴۰۰ به (۲۳۰۷ ، ۱۰۲۵) در سال ۱۴۰۱ به دلیل وجود تورم بوده و دلیلی بر افزایش درآمد واقعی نمی‌باشد.					
متوسط هزینه سالانه یک خانوار (میلیون ریال)	مقایسه بین استان‌ها	۱۳۷۷	۵۱۶	۲.۴۸	۱۹۶۲	۷۹۱	۲.۶۷
	توضیحات	نسبت بیشترین به کمترین مقدار این شاخص از ۲.۴۸ واحد در سال ۱۴۰۰ به ۲.۶۷ واحد در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. بنابراین می‌توان گفت برای خانوارهای شهری، فاصله بین استان‌های پرمصرف و کم مصرف زیاد شده که این موضوع یکی از عوامل تاثیرپذیر از توزیع نابرابر درآمد در سطح کشور می‌باشد.					

جدول ۱. مقایسه شاخص‌های مرتبط با هزینه درآمد یک خانوار شهری در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰

عنوان		سال ۱۴۰۰			سال ۱۴۰۱		
		بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین	بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین
مقایسه بین استان‌ها		۱.۵۷	۱.۰۶	۱.۴۷	۱.۴۸	۱	۱.۴۸
نسبت متوسط درآمد به متوسط هزینه سالانه یک خانوار	توضیحات	بازه این شاخص از (۱.۵۷، ۱.۰۶) در سال ۱۴۰۰ به (۱.۴۸، ۱) در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. نسبت بیشترین به کمترین مقدار این شاخص در سال ۱۴۰۱ به سال ۱۴۰۰ تغییر چندانی محسوس نداشت است. یکی از دلایل این موضوع، افزایش شکاف هزینه‌ای بین استان‌های پرمصرف و استان‌های کم مصرف از ۲.۴۸ واحد به ۲.۶۷ می‌باشد. این موضوع نشان دهنده تفاوت سطح رفاه خانوارهای شهری بین استان‌های مختلف می‌باشد.					
مقایسه بین استان‌ها		۳۶.۸۸	۲۰.۱۳	۱.۸۳	۴۰.۸۸	۲۱.۰۲	۱.۹۴
سهم هزینه‌های خوراکی به کل هزینه‌های خانوار	توضیحات	بازه عددی این شاخص از (۳۶.۸۸، ۲۰.۱۳) در سال ۱۴۰۰ به (۴۰.۸۸، ۲۱.۰۲) در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. این وضعیت نشان دهنده کاهش سطح رفاه خانوارهای شهری در حالت کلی می‌باشد. از طرفی به دلیل افزایش نسبت بیشترین سهم به کمترین سهم از ۱.۸۳ در سال ۱۴۰۰ به ۱.۹۴ در سال ۱۴۰۱، می‌توان نتیجه گرفت که شکاف موجود بین استان‌ها از لحاظ میزان رفاه خانوارهای شهری در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ افزایش یافته که نابرابری در توزیع درآمد یکی از دلایل این افزایش شکاف می‌باشد.					
نتیجه کلی تغییرات ضریب جینی خانوارهای شهری		آزمون‌های آماری نشان می‌دهد بین تغییرات ضریب جینی و سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای شهری در سال ۱۴۰۱، رابطه مستقیم نسبتاً قوی و معکوسی وجود دارد. بطوری که علی‌رغم افزایش سهم متوسط هزینه‌های خوراکی در کشور (۰.۷۴ درصد افزایش) و استان آذربایجان شرقی (۲.۲۱ درصد افزایش)، ضریب جینی کشور ۰.۰۱ واحد و ضریب جینی استان آذربایجان شرقی ۰.۰۲ واحد کاهش یافته است. باتوجه به شاخص‌های محاسبه شده و توضیحات ارائه شده برای هر یک از آن‌ها، می‌توان گفت کاهش ضریب جینی شهری در سال ۱۴۰۱ دلیلی بر افزایش رفاه خانوارهای شهری نبوده است.					

توضیح: ارقام شاخص‌ها براساس آمار انتشار یافته مرکز آمار ایران محاسبه شده است.

جدول ۲. مقایسه شاخص‌های مرتبط با هزینه درآمد یک خانوار روستایی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰

عنوان		سال ۱۴۰۰			سال ۱۴۰۱		
		بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین	بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین
ضریب جینی	مقایسه بین استان‌ها	۰.۳۶۳۳	۰.۲۵۹۳	۱.۴	۰.۳۹۱۳	۰.۲۳۵۴	۱.۶۶
	توضیحات	ضریب جینی روستایی سال ۱۴۰۰ در بازه (۰.۲۵۹۳، ۰.۳۶۳۳) و ۱۴۰۱ در بازه (۰.۲۳۵۴، ۰.۳۹۱۳) قرار داشته و افزایش پیدا کرده است که نشانگر وجود نابرابری توزیع درآمد می‌باشد. از طرفی نسبت بیشترین به کمترین مقدار ضریب جینی از ۱.۴ در سال ۱۴۰۰ به ۱.۶۶ در سال ۱۴۰۱ افزایش داشته است. بنابراین پراکندگی ضریب جینی بین استان‌های مختلف بیشتر شده و شکاف توزیع درآمد برای خانوارهای روستایی بین استان‌های مختلف بیشتر شده است.					
متوسط درآمد سالانه یک خانوار	مقایسه بین استان‌ها	۱۱۵۱	۲۵۸	۴.۴۶	۱۶۷۶	۴۴۱	۳.۸
	توضیحات	نسبت بیشترین به کمترین مقدار این شاخص در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ از ۴.۴۶ به ۳.۸ کاهش پیدا کرده است. این موضوع نشان می‌دهد فاصله و شکاف توزیع درآمد خانوارهای روستایی بین استان‌ها کمتر شده است. از طرفی افزایش ضریب جینی روستایی در کل کشور نشان‌دهنده افزایش نابرابری توزیع درآمد بین این خانوارها می‌باشد. بنابراین به نظر می‌رسد نمی‌توان با استناد کلی به تغییرات ضریب جینی، در مورد نابرابری توزیع درآمد اظهار نظر نمود.					
متوسط هزینه سالانه یک خانوار	مقایسه بین استان‌ها	۸۴۳	۲۵۴	۳.۳۳	۱۳۰۴	۴۲۱	۳.۰۹
	توضیحات	نسبت بیشترین به کمترین مقدار این شاخص با تغییر جزئی از ۳.۳۳ واحد در سال ۱۴۰۰ به ۳.۰۹ واحد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. بنابراین می‌توان گفت برای خانوارهای روستایی، فاصله بین استان‌های پرمصرف و کم مصرف کمتر شده و به نظر می‌رسد کاهش نسبت بیشترین مقدار به کمترین مقدار متوسط درآمد سالانه یکی از عوامل موثر بر این موضوع می‌باشد.					
نسبت متوسط درآمد به متوسط هزینه سالانه یک خانوار	مقایسه بین استان‌ها	۱.۶۳	۰.۹۴	۱.۷۵	۱.۷۶	۰.۹۳	۱.۹۰
	توضیحات	بازه این شاخص از (۰.۹۴، ۱.۶۳) در سال ۱۴۰۰ به (۰.۹۳، ۱.۷۶) در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. نسبت بیشترین به کمترین مقدار این شاخص از ۱.۷۵ واحد در سال ۱۴۰۰ به ۱.۹ واحد در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. بررسی متوسط درآمد و متوسط هزینه سالانه یک خانوار نشان می‌دهد، کاهش شکاف متوسط درآمدهای یک خانوار روستایی بین استان‌ها علت اصلی این موضوع می‌باشد.					
سهم هزینه‌های خوراکی به کل هزینه‌های خانوار	مقایسه بین استان‌ها	۵۲.۵۵	۲۹.۴۰	۱.۷۹	۵۵.۸۹	۲۸.۵۱	۱.۹۶
	توضیحات	بازه عددی این شاخص از (۲۹.۴، ۵۲.۵۵) در سال ۱۴۰۰ به (۲۸.۵۱، ۵۵.۸۹) در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. این وضعیت نشان‌دهنده کاهش سطح رفاه خانوارهای روستایی در حالت کلی می‌باشد. از طرفی به دلیل افزایش نسبت بیشترین سهم به کمترین سهم از ۱.۷۹ در سال ۱۴۰۰ به ۱.۹۶ در سال ۱۴۰۱، می‌توان نتیجه گرفت که شکاف موجود بین استان‌ها از لحاظ میزان رفاه خانوارهای روستایی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است.					

جدول ۲. مقایسه شاخص‌های مرتبط با هزینه درآمدهای خانوار روستایی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰

عنوان	سال ۱۴۰۰			سال ۱۴۰۱		
	بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین	بیشترین مقدار	کمترین مقدار	نسبت بیشترین به کمترین
نتیجه کلی تغییرات ضریب جینی خانوارهای روستایی	آزمون‌های آماری نشان می‌دهد بین تغییرات ضریب جینی و سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای روستایی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰، رابطه مستقیم نسبتاً قوی و معکوسی وجود دارد. بطوری که علی‌رغم افزایش سهم متوسط هزینه‌های خوراکی در آذربایجان شرقی (۴.۸۶ درصد افزایش)، ضریب جینی استان آذربایجان شرقی ۰.۰۴ واحد کاهش یافته است. (لازم به ذکر است این رابطه برای بیش از ۷۵ درصد استان‌ها برقرار است. اما به دلیل وجود سایر عوامل تاثیرگذار، رابطه ذکر شده برای برخی از استان‌ها و نیز کل کشور معکوس بوده است. بطوریکه در سطح کشور سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای روستایی، ۱.۶۶ درصد افزایش و ضریب جینی این خانوارها ۰.۰۵ واحد افزایش داشته است). در حالت کلی، مقایسه کاهش شکاف متوسط درآمدهای خانوارهای روستایی بین استان‌ها از یک طرف و از طرفی افزایش سهم هزینه‌های خوراکی، نشان می‌دهد کاهش شکاف متوسط درآمدها در حدی نبوده است که باعث افزایش رفاه خانوارهای روستایی گردد.					

۲) شاخص‌های هزینه و درآمد سالانه خانوار در نقاط شهری و روستایی کشور و استان آذربایجان شرقی

۲-۱) شاخص‌های هزینه و درآمد سالانه خانوارهای شهری کشور و استان آذربایجان شرقی

متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۱۶۷۰ میلیون ریال و در آذربایجان شرقی ۱۵۸۹ میلیون ریال (رتبه دهم کشور) می‌باشد. متوسط هزینه کل سالانه یک خانوار شهری برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۱۳۷۱ میلیون ریال و در آذربایجان شرقی ۱۱۶۴ میلیون ریال (رتبه ۱۵ام کشور) می‌باشد.

نسبت متوسط درآمد به متوسط هزینه سالانه یک خانوار شهری برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۱.۲۲ و در استان آذربایجان شرقی ۱.۳۷ می‌باشد. تفاوت بیشترین و کمترین مقدار این شاخص در بین استان‌ها ۰.۴۸ می‌باشد. با در نظر گرفتن رتبه دهم استان برای متوسط درآمد و رتبه ۱۵ام برای متوسط هزینه می‌توان گفت خانوارهای شهری آذربایجان شرقی در مقایسه با سایر استان‌ها کمتر خرج کرده‌اند. بنابراین رتبه هشتم از لحاظ نسبت متوسط درآمد به متوسط هزینه خانوارهای شهری استان، لزوماً به معنای بهتر بودن وضعیت هزینه درآمد خانوارهای شهری استان در مقایسه با سایر استان‌ها نمی‌باشد.

ضریب جینی خانوارهای شهری برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۰.۳۶۹۶ و در استان ۰.۳۵۰۴ (دارای رتبه هفتم کشور) می‌باشد. تفاوت بیشترین و کمترین مقدار این شاخص در بین استان‌ها ۰.۱۹ می‌باشد. طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۴ ضریب جینی نقاط شهری استان آذربایجان شرقی (به استثنای برخی از سال‌ها) کمتر از ضریب جینی کشور بوده است.

آزمون‌های آماری نشان می‌دهد بین تغییرات ضریب جینی و سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای شهری در سال ۱۴۰۱، رابطه مستقیم نسبتاً قوی و معکوسی وجود دارد. بطوری که علی‌رغم افزایش سهم متوسط هزینه‌های خوراکی در کشور (۰.۷۴ درصد افزایش) و استان آذربایجان شرقی (۲.۲۱ درصد افزایش)، ضریب جینی کشور ۰.۰۱ واحد و ضریب جینی استان آذربایجان شرقی ۰.۰۲ واحد کاهش یافته است.

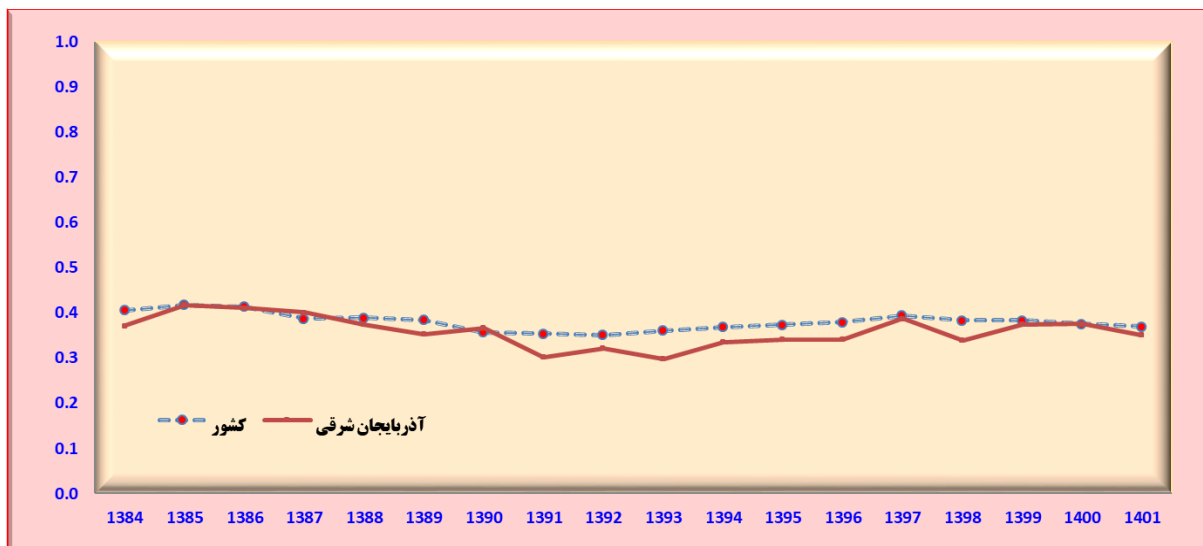
باتوجه به شاخص‌های محاسبه شده و توضیحات ارائه شده برای هر یک از آن‌ها، می‌توان گفت کاهش ضریب جینی شهری در سال ۱۴۰۱ دلیلی بر افزایش رفاه خانوارهای شهری نبوده است.

جدول ۳. نگاهی به شاخص‌های متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار در نقاط شهری کشور و استان آذربایجان شرقی در سال ۱۴۰۱

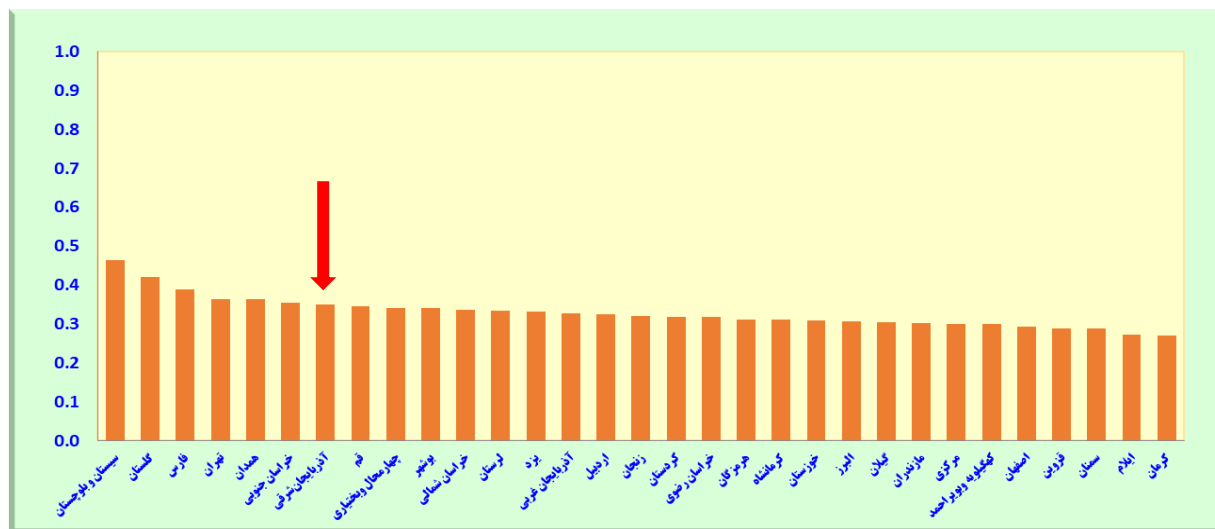
مقایسه بین استان‌ها			مقایسه کشور و استان آذربایجان شرقی			عنوان
تفاوت بیشترین و کمترین مقدار	کمترین مقدار شاخص	بیشترین مقدار شاخص	رتبه استان	آذربایجان شرقی	کل کشور	
۱.۵۹	۲.۵۱	۴.۱	۲۴	۳.۱۱	۳.۲۳	متوسط تعداد افراد در خانوارها
۱.۰۳	۱.۶۶	۲.۶۹	۲۰	۱.۹	۱.۹۷	متوسط تعداد افراد دارای درآمد در خانوارها
۰.۱۹	۰.۲۷	۰.۴۶۴۷	۷	۰.۳۵۰۴	۰.۳۶۹۶	ضریب جینی
۱۲۸۲	۱۰۲۵	۲۳۰۷	۱۰	۱۵۸۹	۱۶۷۰	متوسط درآمد سالانه خانوار (میلیون ریال)
۱۱۷۱	۷۹۱	۱۹۶۲	۱۵	۱۱۶۴	۱۳۷۱	متوسط کل هزینه‌های سالانه خانوار (میلیون ریال)
۰.۴۸	۱	۱.۴۸	۸	۱.۳۷	۱.۲۲	نسبت درآمد به هزینه (بدون واحد)
۲۲۴	۲۴۱	۴۶۵	۱۸	۳۴۲	۳۶۳	متوسط هزینه‌های خوراک (داخل منزل) و دخانی (میلیون ریال)
۱۰۳۱	۵۱۹	۱۵۵۰	۱۶	۸۲۱	۱۰۰۸	متوسط هزینه‌های غیر خوراک و خوراک (خارج منزل) (میلیون ریال)

منبع: محاسبات گزارش براساس آمار انتشار یافته مرکز آمار ایران

مقایسه ضریب جینی نقاط شهری کشور و استان آذربایجان شرقی طی سالهای ۱۴۰۱-۱۳۸۴

ضریب جینی شهری کشور به تفکیک استان‌ها در سال ۱۴۰۱

همان‌طور که در نمودار فوق هم مشاهده می‌شود، میزان تغییرات بین بیشترین و کمترین ضریب جینی بین خانوارهای شهری استان ۰.۱۹ می‌باشد. از طرفی میزان تفاوت بین بیشترین و کمترین متوسط درآمد سالانه خانوارهای شهری استان مبلغ ۱۲۸۲ میلیون ریال می‌باشد. به عبارت دیگر در سال ۱۴۰۱، بیشترین ضریب جینی نقاط شهری کشور به کمترین مقدار آن ۱.۷۲ برابر می‌باشد، درحالی‌که بیشترین مبلغ متوسط درآمد سالانه خانوارهای شهری کشور نسبت به کمترین مقدار آن ۲.۲۵ برابر می‌باشد و این نسبت تفاوت در توزیع درآمد خانوارهای شهری بین استان‌ها را بهتر نشان می‌دهد.

۲-۲) شاخص‌های هزینه و درآمد سالانه خانوارهای روستایی کشور و استان

متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۹۸۶ میلیون ریال و در استان آذربایجان شرقی ۱۰۳۹ میلیون ریال می‌باشد. متوسط هزینه کل سالانه یک خانوار روستایی برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۷۸۹ میلیون ریال و در استان آذربایجان شرقی ۷۲۲ میلیون ریال می‌باشد.

نسبت متوسط درآمد به متوسط هزینه سالانه یک خانوار روستایی برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۱.۲۵ و در استان آذربایجان شرقی ۱.۴۴ می‌باشد. تفاوت بیشترین و کمترین مقدار این شاخص در بین استان‌ها ۰.۸۳ می‌باشد. با در نظر گرفتن رتبه ۱۱۲م استان برای متوسط درآمد و رتبه ۱۸م برای متوسط هزینه می‌توان گفت خانوارهای روستایی آذربایجان شرقی در مقایسه با سایر استان‌ها کمتر خرج کرده‌اند. بنابراین رتبه پنجم استان از لحاظ نسبت متوسط درآمد به متوسط هزینه خانوارهای روستایی استان، لزوماً به معنای بهتر بودن وضعیت هزینه درآمد خانوارهای روستایی استان در مقایسه با سایر استان‌ها نمی‌باشد.

جدول ۴. نگاهی به شاخص‌های متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار در نقاط روستایی کشور و استان آذربایجان شرقی در سال ۱۴۰۱

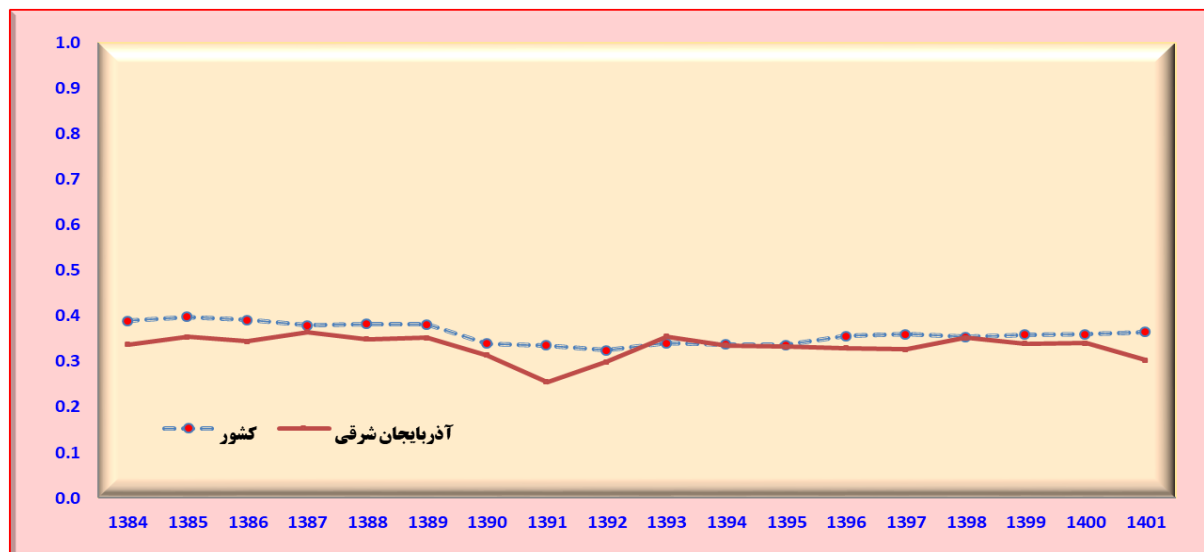
عنوان	مقایسه کشور و استان آذربایجان شرقی			مقایسه بین استان‌ها		
	کل کشور	آذربایجان شرقی	رتبه استان	بیشترین مقدار شاخص	کمترین مقدار شاخص	تفاوت بیشترین و کمترین مقدار
متوسط تعداد افراد در خانوارها	۳.۴۱	۳.۲۵	۲۰	۴.۲۶	۲.۵۷	۱.۶۹
متوسط تعداد افراد دارای درآمد در خانوارها	۲.۰۹	۱.۹۶	۱۹	۲.۹۱	۱.۶۸	۱.۲۳
ضریب جینی	۰.۳۶۴۳	۰.۳۰۲۸	۲۱	۰.۳۹۱۳	۰.۲۳۵۴	۰.۱۶
متوسط درآمد سالانه خانوار (میلیون ریال)	۹۸۶	۱۰۳۹	۱۲	۱۶۷۶	۴۴۱	۱۲۳۶
متوسط کل هزینه‌های سالانه خانوار (میلیون ریال)	۷۸۹	۷۲۲	۱۸	۱۳۰۴	۴۲۱	۸۸۲
نسبت درآمد به هزینه (بدون واحد)	۱.۲۵	۱.۴۴	۵	۱.۷۶	۰.۹۳	۰.۸۳
متوسط هزینه‌های خوراکی (داخل منزل) و دخانی (میلیون ریال)	۳۲۳	۳۱۴	۲۰	۵۰۰	۲۱۱	۲۸۹
متوسط هزینه‌های غیر خوراکی و خوراکی (خارج منزل) (میلیون ریال)	۴۶۵	۴۰۷	۱۷	۸۸۴	۱۹۲	۶۹۲

منبع: محاسبات گزارش براساس آمار انتشار یافته مرکز آمار ایران

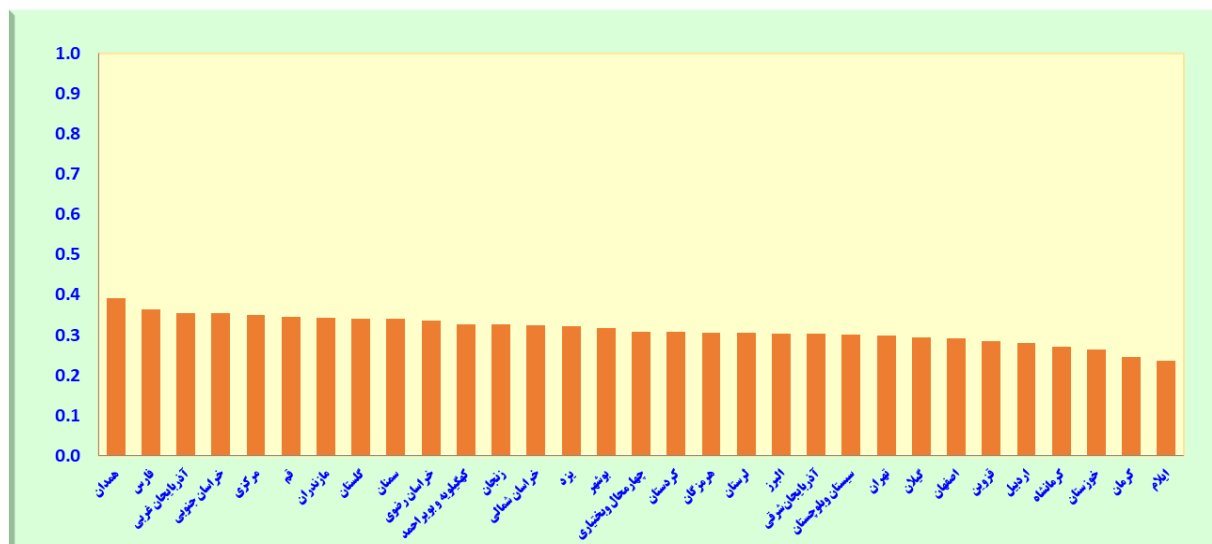
ضریب جینی خانوارهای روستایی برای سال ۱۴۰۱ در کشور ۰.۳۶۴۳ و در استان آذربایجان شرقی ۰.۳۰۲۸ (دارای رتبه ۲۱ کشور) می‌باشد. تفاوت بیشترین و کمترین مقدار این شاخص در بین استان‌ها ۰.۱۶ می‌باشد. طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۴ ضریب جینی نقاط روستایی استان آذربایجان شرقی (به استثنای برخی از سال‌ها) کمتر از ضریب جینی کشور بوده است. در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰، ضریب جینی نقاط روستایی کشور افزایش و در استان کاهش یافته است.

بررسی آماری نشان می‌دهد بین ضریب جینی و سهم هزینه‌های خوراکی خانوارهای روستایی در سال ۱۴۰۱، رابطه مستقیم و معکوسی وجود دارد. درحالیکه بین ضریب جینی و شاخص‌های متوسط درآمد سالانه، متوسط هزینه سالانه و نسبت درآمد به هزینه یک خانوار روستایی ارتباط معنی‌داری وجود ندارد.

مقایسه ضریب جینی نقاط روستایی کشور و استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۴۰۱

ضریب جینی روستایی کشور به تفکیک استان‌ها در سال ۱۴۰۱

براساس نمودار فوق و مطالب قبلی، میزان تغییرات بین بیشترین و کمترین ضریب جینی بین خانوارهای روستایی استان ۰.۱۶ می‌باشد. از طرفی میزان تفاوت بین بیشترین و کمترین متوسط درآمد سالانه خانوارهای روستایی استان مبلغ ۱۲۳۶ میلیون ریال می‌باشد. به عبارت دیگر در سال ۱۴۰۱، بیشترین مقدار ضریب جینی نقاط روستایی کشور به کمترین مقدار آن ۱.۶۶ برابر می‌باشد، درحالیکه بیشترین مبلغ متوسط درآمد سالانه خانوارهای روستایی کشور نسبت به کمترین مقدار آن ۳.۸ برابر می‌باشد و این نسبت تفاوت در توزیع درآمد خانوارهای روستایی بین استان‌ها را بهتر نشان می‌دهد.

۳) وضعیت تغییرات متوسط درآمد و متوسط هزینه سالانه یک خانوار در نقاط شهری و روستایی

۳-۱) نسبت متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به متوسط هزینه سالانه خانوار

بررسی و مقایسه نسبت متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به متوسط هزینه سالانه نشان می‌دهد این نسبت در سال ۱۴۰۱ در مقایسه با میانگین سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰ افزایش داشته است که این افزایش در نقاط روستایی استان آذربایجان شرقی بیش‌تر می‌باشد. همچنین نسبت متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به متوسط هزینه سالانه در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰، در نقاط شهری استان آذربایجان شرقی کاهش یافته و در نقاط شهری کشور تغییر محسوسی نداشته و تقریباً صفر می‌باشد.

نسبت متوسط درآمد سالانه یک خانوار به متوسط هزینه سالانه در نقاط شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی، بالاتر از نسبت کشوری می‌باشد.

جدول ۵. نسبت متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به متوسط هزینه سالانه خانوار (بدون واحد)

عنوان		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		کشور	استان آذربایجان شرقی	کشور	استان آذربایجان شرقی
متوسط سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰		۱.۱۷	۱.۳۳	۱.۱۸	۱.۳۱
سال ۱۴۰۰		۱.۲۲	۱.۴۴	۱.۲۳	۱.۳۶
سال ۱۴۰۱		۱.۲۲	۱.۳۷	۱.۲۵	۱.۴۴
میزان تغییرات سال ۱۴۰۱ نسبت به متوسط پنج سال گذشته		۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۷	۰.۱۳
میزان تغییرات ۱۴۰۱ نسبت به ۱۴۰۰		۰	-۰.۰۷	۰.۰۲	۰.۰۸

منبع: محاسبات گزارش براساس آمار انتشار یافته مرکز آمار ایران

۳-۲) مقایسه متوسط درآمد و هزینه سالانه یک خانوار در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال‌های قبل

بررسی ارقام نشان می‌دهد متوسط انواع هزینه‌ها، هزینه‌های خوراکی، هزینه‌های غیرخوراکی و درآمد سالانه یک خانوار در سال ۱۴۰۱ نسبت به میانگین پنج سال قبل از آن (سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰)، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی افزایش داشته است. اما میزان افزایش متوسط درآمدهای سالانه یک خانوار بیش‌تر از افزایش متوسط هزینه‌های یک خانوار در مدت زمان مورد بررسی بوده است.

جدول ۶. نسبت افزایش/کاهش متوسط درآمد و هزینه سالانه یک خانوار در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال‌های قبل (بدون واحد)

نقاط روستایی		نقاط شهری		عنوان	
استان آذربایجان شرقی	کشور	استان آذربایجان شرقی	کشور		
۲.۶۲	۲.۷۸	۳.۱۱	۲.۷۲	متوسط انواع هزینه‌های سالانه خوراکی (داخل منزل) و دخانی	نسبت به میانگین پنج سال قبل
۲.۱۶	۲.۵۱	۲.۶۲	۲.۴۵	متوسط انواع هزینه‌های سالانه غیر خوراکی و خوراکی (خارج منزل)	
۲.۳۴	۲.۶۲	۲.۷۵	۲.۵۱	متوسط انواع کل هزینه‌های سالانه یک خانوار	
۲.۵۷	۲.۷۷	۲.۸۲	۲.۶۱	متوسط درآمد سالانه یک خانوار	
۱.۴۹	۱.۴۸	۱.۴۷	۱.۵۳	متوسط انواع هزینه‌های سالانه خوراکی (داخل منزل) و دخانی	نسبت به سال ۱۴۰۰
۱.۴۹	۱.۵۷	۱.۵۲	۱.۷۰	متوسط انواع هزینه‌های سالانه غیر خوراکی و خوراکی (خارج منزل)	
۱.۵۵	۱.۵۲	۱.۴۸	۱.۵۸	متوسط انواع کل هزینه‌های سالانه یک خانوار	
۱.۵۰	۱.۴۱	۱.۳۰	۱.۵۹	متوسط درآمد سالانه یک خانوار	

منبع: محاسبات گزارش براساس آمار انتشار یافته مرکز آمار ایران

۴) متوسط درآمد سالانه یک خانوار بر حسب سهم انواع درآمد

سهم هر یک از انواع درآمدها در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰؛ نشان می‌دهد سهم درآمد از حقوق‌بگیری در نقاط روستایی کشور کاهش و در نقاط شهری کشور، نقاط شهری و روستایی استان آذربایجان شرقی افزایش یافته است.

جدول ۷. متوسط درآمد سالانه یک خانوار بر حسب سهم انواع درآمد در سال ۱۴۰۱ (درصد)

نقاط روستایی		نقاط شهری		عنوان	
استان	کشور	استان	کشور		
۲۶.۹۲	۳۲.۰۱	۳۵.۲۵	۳۲.۷۹	درآمد از حقوق بگیری	سهم انواع درآمد
۴۳.۶۴	۳۰.۰۷	۱۹.۶۹	۱۵.۹۷	درآمد از مشاغل آزاد	
۲۹.۴۴	۳۷.۹۲	۴۵.۰۶	۵۱.۲۴	درآمدهای متفرقه	
۰.۸۵	-۱.۸۴	۶.۳۷	۰.۲۳	درآمد از حقوق بگیری	تغییر سهم ۱۴۰۱ نسبت به ۱۴۰۰
-۲.۳۷	-۱.۱۲	-۶.۷۱	-۰.۵۷	درآمد از مشاغل آزاد	
۱.۵۲	۲.۹۶	۰.۳۴	۰.۳۴	درآمدهای متفرقه	

منبع: محاسبات گزارش براساس آمار انتشار یافته مرکز آمار ایران

بخش دوم

تأثیر شاخص های اقتصادی بر ضریب جینی

(۱) مقدمه

از مهم‌ترین وظایف اقتصادی دولت‌ها، کنترل وضعیت نابرابری درآمد است، به این ترتیب دولت‌ها باید به منظور کاهش نابرابری، چگونگی تغییرات درآمدهای افراد جامعه را با استفاده از ابزارهای موجود، تجزیه و تحلیل کنند. عوامل متعددی از جمله عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاست‌های پولی و مالی بر تغییرات توزیع درآمد جامعه در طول زمان مؤثر است. عواملی مانند سیاست‌های مالیاتی، مخارج دولت، نوع درآمد، تبعیض قیمت‌ها، کمک‌های انتقالی دولت، حداقل دستمزد، نرخ بیکاری، تسهیلات مالی برای افراد کم درآمد و غیره می‌توانند به نحوی تنظیم شوند که باعث افزایش درآمد فقرا و تعدیل درآمد ثروتمندان و گاه برعکس شود. مالیات علاوه بر آنکه از مهمترین منابع تأمین مخارج دولت است، یکی از ابزارهای سیاستی مؤثر در برقراری ثبات اقتصادی، تخصیص مجدد منابع اقتصادی و تعدیل نابرابری درآمد است. یکی از متداول‌ترین شاخص‌ها برای ارزیابی توزیع درآمد شاخص جینی است. ضریب جینی (شاخص جینی یا نسبت جینی) معیاری آماری از نابرابری اقتصادی در یک جمعیت است. ضریب پراکندگی درآمد یا توزیع ثروت بین اعضای یک جمعیت را اندازه گیری می‌کند. ضریب صفر نشان دهنده توزیع کاملاً برابر درآمد یا ثروت در یک جمعیت است. ضریب یک نشان دهنده یک نابرابری کامل است زمانی که یک نفر در یک جمعیت تمام درآمد را دریافت می‌کند، در حالی که افراد دیگر هیچ کسب نمی‌کنند. علی‌رغم کاربرد بودن این شاخص، محدودیت‌هایی برای آن وجود دارد که ممکن است که در سیاست‌گذاری‌های بدان توجه کرد در این مطالعه پس از بیان محدودیت‌های ضریب جینی به بررسی عوامل مؤثر بر توزیع درآمد در استان‌های کشور می‌پردازیم.

(۲) محدودیت‌های ضریب جینی

علی‌رغم مزایای متعدد آن مانند جهانی بودن و مقیاس پذیری، محدودیت‌هایی برای ضریب جینی وجود دارد:

۱. **تورش نمونه:** اعتبار محاسبات ضریب جینی می‌تواند به حجم نمونه بستگی داشته باشد. برای مثال، کشورهای کوچک یا کشورهایی که تنوع اقتصادی کمتری دارند، اغلب ضرایب پایینی را نشان می‌دهند، در حالی که کشورهای بزرگ از نظر اقتصادی متنوع معمولاً ضرایب بالایی را نشان می‌دهند.
۲. **عدم دقت داده‌ها:** ضریب جینی مستعد خطاهای داده‌های سیستماتیک و تصادفی است. بنابراین، داده‌های نادرست می‌تواند اعتبار ضریب را مخدوش کند.
۳. **ضریب جینی یکسان اما توزیع درآمد متفاوت:** در برخی موارد، ضریب می‌تواند برای کشورهایی با توزیع درآمد متفاوت اما سطح درآمد برابر یکسان باشد.

۴. تغییرات ساختاری یک جمعیت را منعکس نمی‌کند: یکی از اشکالات ضریب این است که تغییرات ساختاری یک جمعیت را در نظر نمی‌گیرد. چنین تغییراتی می‌تواند به طور قابل توجهی بر نابرابری اقتصادی در یک جمعیت تأثیر بگذارد. به طور کلی، این وضعیت به این دلیل است که جوانان نسبت به افراد مسن تر درآمد کمتری دارند.

(۳) عوامل موثر بر توزیع درآمد

از مباحث اقتصادی که نظر بسیاری از اقتصاددانان و دولتمردان را به خود معطوف کرده است توزیع مجدد درآمد و عوامل مؤثر بر آن است. توزیع مجدد درآمد از طریق اعمال سیاستهای مالیاتی، پرداختهای انتقالی دولت و هزینههای اجتماعی قابل دسترس است که در قسمت زیر به بررسی اجمالی هر یک از آنها می‌پردازیم.

بر اساس تجربه کشورهای مختلف و مطالعات صورت گرفته، عوامل بسیاری در توزیع درآمد مؤثر است. کاسا (Kaasa, 2003) بیان می‌کند، این عوامل را می‌توان در پنج گروه رشد و توسعه اقتصادی، عوامل جمعیت شناختی، عوامل سیاسی، عوامل تاریخی، فرهنگی و طبیعی و عوامل اقتصاد کلان تقسیم‌بندی کرد.

- **رشد اقتصادی:** اولین مطالعه انجام شده در زمینه عوامل تأثیرگذار بر توزیع درآمد، در ارتباط با تأثیر رشد اقتصادی بر توزیع درآمد بوده و بحث در این زمینه، با فرضیه U برعکس کوزنتس آغاز شده، و کوزنتس، رشد مدرن اقتصادی را به صورت افزایش مداوم درآمد سرانه یا تولید سرانه کارگر که غالباً با افزایش در جمعیت و تغییرات ساختاری گسترده همراه بوده، تعریف کرده است. بر اساس نظر وی، افزایش مداوم عرضه کالا و خدمات، پیشرفت تکنولوژی و تطابق به کارگیری تکنولوژی جدید و توسعه داخلی آن با شرایط ایدئولوژیک، اقتصادی و اجتماعی کشور، لازمه رشد اقتصادی می‌باشد. کوزنتس بیان می‌کند که در مسیر توسعه اقتصادی هر کشور، نابرابری درآمد، نخست افزایش یافته، سپس همتراز شده و به تدریج کاهش می‌یابد. این فرضیه در مطالعات بسیاری مورد آزمون قرار گرفته، که در بخشی از آنها تأیید، و در مواردی، رد شده است.

براساس نظر عجم اوغلو و رایبنسون (Acemoglu & Robinson, 2002) اگر چه به لحاظ تجربی، فرضیه کوزنتس برای کشورهای صنعتی غرب تأیید می‌شود، اما با تجربه کشورهای در حال توسعه، سازگار نیست و نمی‌توان آن را یک قانونی عمومی در نظر گرفت.

- **نهادهای سیاسی:** علاوه بر رشد اقتصادی، نقش دولت‌ها در تأثیرگذاری بر نابرابری منطقه‌ای، همواره مورد توجه اقتصاددانان و پژوهشگران بوده است. نهادهای سیاسی که منابع قدرت سیاسی و مالی را بین دولت‌های مرکزی، منطقه‌ای و استانی توزیع می‌کنند، نقش مهمی در ایجاد و یا بهبود نابرابری منطقه‌ای دارند (Kim, 2008).
- **مخارج عمومی دولت:** مخارج عمومی دولت در زیرساخت‌ها، از طریق مکانیسم‌های مختلف رقابت‌پذیری، رشد اقتصادی، نابرابری درآمد، تولید، بهره‌وری نیروی کار و رفاه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابر بر عقیده هولتز (Holtz- Eakin, 1996) زیرساخت‌ها موجب کاهش هزینه عوامل اولیه در فرایند تولید می‌شوند و در نتیجه، بنگاه‌های تولیدی به تولید فزونتر و ایجاد بنگاه‌های تولیدی بیشتر تشویق می‌شوند که به نوبه خود، باعث افزایش تولید بنگاه‌ها می‌گردد. افزایش تعداد بنگاه‌های تولیدی، بازدهی خارجی مثبت ایجاد می‌کند و در نتیجه، بهره‌وری در تولید افزایش پیدا می‌کند. با افزایش سرمایه عمومی به دلیل افزایش بهره‌وری سرمایه خصوصی، بنگاه‌ها برای سرمایه‌گذاری بیشتر (اشتغال بالاتر)، تولید بیشتر و متعاقباً افزایش مقیاس تولید و ایجاد صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس، تشویق می‌شوند و در نهایت، رشد اقتصادی پایدار همراه با کاهش نابرابری به وجود می‌آید (Mamatzakis, 2008).
- **سیاست‌های اجرایی دولت‌ها:** سیاست‌های اجرایی دولت‌ها، تأثیرات متفاوتی بر درآمد سرانه مناطق مختلف کشور دارند و ممکن است، نتیجه اجرای سیاست‌های ناهماهنگ، باعث نابرابری در درآمد سرانه استان‌ها شود. عموماً ابزارهای معمول دولت، علاوه بر اعمال قوانین مختلف، سیاست‌های پولی و مالی می‌باشند. اعمال این سیاست‌های مختلف، ممکن است تأثیرات متفاوتی بر نابرابری بین مناطق مختلف کشور بگذارد (بهشتی و همکاران، ۱۳۹۸).
- **فعالیت‌های رانت‌جویانه و ارتباطات سیاسی:** مطالعات نظری، نشان می‌دهد که ارتباط می‌ان توزیع مجدد مخارج دولت و نابرابری درآمدی منطقه‌ای، به برخی از عوامل اقتصادسیاسی نظیر انگیزه برای فعالیتهای رانت‌جویانه و ارتباطات سیاسی بستگی دارد. این مطالعات، نشان می‌دهند که به سبب وجود فعالیتهای رانت‌جویانه و تأثیرات سیاسی، میان نابرابری درآمدی منطقه‌ای با توزیع مجدد مخارج دولت، ارتباط منفی وجود دارد. در این زمینه رودریگز (Rodriguez, 1999) استدلال می‌کند که افزایش نابرابری درآمدی به معنای افزایش تعلق سهم بیشتری از منابع عمومی به دست‌های از افراد است که بر مقامات سیاسی تأثیرگذارند؛ در واقع براساس نظریه‌های رشد اقتصاد

سیاسی، در جوامع با نابرابری درآمدی بالا، افراد خاص و سازمان یافته، اهداف و علایق خود را از راه‌های نامتعارف دنبال می‌کنند.

- **تورم:** تورم، عامل دیگری است که تأثیر آن بر توزیع درآمد در مطالعات تجربی بسیاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. تورم یک پدیده نامطلوب اقتصادی محسوب می‌شود؛ زیرا مطلوبیت ناشی از خرج یک مقدار درآمد پولی ثابت را کاهش می‌دهد. اثر تورم بر توزیع درآمد، برحسب تغییرات نسبی قیمت‌ها متفاوت است. افزایش نسبی قیمت مواد خوراکی و کالاهای ضروری، ممکن است، موجب افزایش نابرابری و در مقابل، افزایش نسبی قیمت کالاهای تجملی، می‌تواند باعث کاهش نابرابری در توزیع درآمد شود.

گالی و همکار (Galli & Van der Hoeven, 2001) بیان می‌کنند که ممکن است، اثر تورم بر نابرابری به میزان اولیه تورم بستگی داشته باشد؛ یعنی در شرایطی که سطح تورم بالا است، کاهش تورم، نابرابری را کاهش می‌دهد، اما در سطوح تورم پایین، کاهش بیشتر تورم، می‌تواند اثر مخربی بر نابرابری داشته باشد.

براساس نظر بولیر (Bulir, 2001) ارتباط بین تورم و نابرابری درآمدی، از دیدگاه نظری شفاف نیست، زیرا با وجود تورم، ابتدا درآمد نسبی کارگرانی که از درآمدها در برابر تغییر سطح قیمت‌ها محافظت می‌کنند (کارگران درونی) نسبت به گروهی که از درآمدهایشان محافظت نمی‌کنند (کارگران بیرونی) افزایش می‌یابد. براین اساس، توزیع درآمد نابرابرتر می‌شود. اما به هر حال، درآمد هر دو گروه به صورت مطلق کاهش می‌یابد. از طرفی، در زمانی که سیاست‌های دولتی به جهت کاهش فقر در گروه کارگران بیرونی اعمال می‌شود (برای مثال گرفتن مالیات از ثروتمندان و انتقال آن به فقرا) این سیاست‌ها عموماً تعداد دریافت‌کنندگان پرداخت‌های انتقالی (کارگران بیرونی) بیشتر از تعداد پرداخت‌کنندگان مالیات (کارگران درونی‌ها) است. بر این پایه می‌توان انتظار داشت که اثر برابرگرهای مالی در زمانی که تورم، تغییر در نابرابری درآمد ایجاد می‌کند، بسیار ضعیف یا حتی منفی باشد.

- **توسعه بخش مالی:** در ادبیات توزیع درآمد، توسعه بخش مالی و گسترش ابزارها و واسطه‌های مالی، از مهم‌ترین عوامل مطرح‌شده در زمینه اثرگذاری بر نابرابری درآمد است. توسعه مالی با کنترل تمرکز ثروت، امکانات بیشتری را در اختیار افراد کمتر برخوردار قرار می‌دهد تا آن‌ها نیز بتوانند سهم خویش را از تولید ملی افزایش دهند (سالم و عرب یارمحمدی، ۱۳۹۰).

توسعه بخش مالی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر کاهش نابرابری درآمد موثر است، توسعه می‌تواند به رشد اقتصادی منجر شود و از طریق رشد، به طور غیرمستقیم بر شکاف درآمدی موثر باشد، اما به طور مستقیم نیز از چند راه می‌تواند نابرابری درآمدی را کاهش دهد. توسعه مالی از طریق معکوس کردن دلایل شکست بازارهای مالی نظیر ایجاد تقارن اطلاعات بین گروه‌های مختلف اجتماعی، کاهش هزینه‌های ثابت دادن وام به وام‌گیرندگان کوچک، بهبود خدمات ضمانت بیمه، تقویت دارایی‌های کارای فقرا، کاهش نرخ بهره، افزایش دسترسی به خدمات پس‌انداز، افزایش نقدینگی خانوارها، افزایش سرعت برخورداری از خدمات مالی، می‌تواند زمینه مناسب را برای دسترسی به مالیه رسمی فراهم کند (دل‌انگیزان و سنجرى، ۱۳۹۲).

- **مالیات:** اعمال مالیات‌ها یکی دیگر از سیاست‌های مالی دولت است که در اقتصاد، می‌تواند کارکردهای متفاوتی داشته باشد، از یک طرف، منبع درآمد دولت و از طرف دیگر، سیاستی جهت تصحیح خطای بازار است و کارکردی سوم، ابزاری جهت بهبود توزیع درآمد است.

ماسگریو (Musgrave, 1959)، بیان می‌کند که مالیات در اقتصاد، نقش‌های متفاوتی ایفا می‌کند: تثبیت، تخصیص و توزیع درآمد، تثبیت به وظیفه دولت در تحریک فعالیت‌های اقتصادی و مصرف؛ و تخصیص به ایجاد کالاها و خدمات عمومی و توزیع درآمد از طریق انتقال درآمد از افراد ثروتمند به فقیر برای داشتن جامعه برابرتر اشاره می‌کند.

اثر مالیات بر توزیع درآمد، به نوع سیستم مالیاتی اتخاذ شده در اقتصاد از لحاظ مستقیم و غیرمستقیم بودن مالیات‌ها بستگی دارد. در اغلب کشورها، مالیات مستقیم شامل مالیات بر درآمد اشخاص، ثروت و شرکت‌ها است. در اغلب کشورها، مالیات مستقیم شامل مالیات بر درآمد اشخاص، ثروت و شرکت‌ها است. مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی، به صورت نرخ‌ها تصاعدی بر درآمد موثر، پس از سطوح معاف شده معین اعمال می‌شود. در صورت نبود فرار مالیاتی، این نوع مالیات در جهت هدف توزیع مجدد درآمد است و با اصل توان پرداخت مطابقت دارد.

مالیات بر ثروت نسبت به ثروت تجمعی افراد اعمال می‌شود و وجه تصاعدی مالیات‌ها را به ویژه در گروه‌های درآمدی بالا، افزایش می‌دهد. لذا مالیات بر ثروت خالص همراه با مالیات بر درآمد، موجب توزیع بهتر مالیات‌ها با توجه به توان پرداخت افراد می‌شود. علاوه بر این، مالیات بر ثروت خالص، از طریق توزیع مجدد ثروت، جلوگیری از تصاعدی شدن آن و تشویق استفاده موثر از دارایی‌ها، می‌تواند به صورت ابزار مفیدی با هدف اتمام اصلاحات اقتصادی و اجتماعی به کار رود.

اثر مالیات بر شرکت‌ها بر توزیع درآمد U شکل است، یعنی برای شرکت‌های بزرگ و کوچک مخرب و برای شرکت‌های با اندازه متوسط، موجب بهبود توزیع درآمد می‌شود. در مقابل، مالیات‌های غیرمستقیم، اثرات مخربی بر توزیع درآمد دارد، زیرا در ساده‌ترین شکل آن، نرخ واحد برای تمامی معاملات مشمول مالیات در نظر گرفته می‌شود و از آنجایی که می‌ل نهایی افراد کم‌درآمد به مصرف کالاها و خدمات، بیشتر از افراد پردرآمد است سبب بدتر شدن توزیع درآمد خواهد شد. از نقطه نظر توزیع درآمد، یک راه ساده برای افزایش کارایی مالیات‌های غیرمستقیم، آن است که نرخ‌های متفاوت مالیات بر روی کالاهای مورد مصرف افراد کم درآمد و پردرآمد تعیین شود. به عنوان مثال، در سیستم مالیات بر ارزش افزوده، می‌توان نرخ مالیات کالاهایی را که بخش بزرگی از درآمد خانوارهای کم‌درآمد را به خود اختصاص می‌دهد، مثل مواد غذایی را حذف کرد و یا کاهش داد و نرخ مالیات کالاهای لوکس که بیشتر توسط افراد پردرآمد مصرف می‌شود را افزایش داد (سیفی‌پور و رضایی، ۱۳۹۰).

۴) بررسی اثر شاخص‌های اقتصادی بر ضریب جینی استان‌ها

در این بخش، اثر شاخص‌های اقتصادی بر توزیع درآمد استان‌ها با استفاده از روش داده‌های تابلویی مورد بررسی قرار می‌گیرد. به این منظور پس از انجام آزمون‌های لازم برای انتخاب روش مناسب، به برآورد مدل و تحلیل یافته‌ها پرداخته شده است.

۴-۱) پیش‌آزمون‌ها

در این قسمت ابتدا لزوم استفاده از روش داده‌های تابلویی برای برآورد مدل آزمون می‌شود. به این آزمون، آزمون انتخاب اثرات گروه گفته می‌شود که در صورت رد فرضیه صفر از روش داده‌های تابلویی برای برآورد مدل استفاده می‌شود. در ادامه، آزمون‌های لازم برای انتخاب روش تخمین در داده‌های تابلویی صورت می‌پذیرد.

قبل از ورود به بحث بررسی لازم است ابتدا آزمون شود که آیا استان‌های مورد بررسی همگن هستند یا خیر؟ در این آزمون - که بوسیله آماره آزمون F صورت می‌گیرد - فرضیه صفر، همگن بودن استان‌ها مورد بررسی بوده و از این رو رد فرضیه صفر مبین استفاده از روش داده‌های تابلویی و عدم رد فرضیه صفر بیانگر استفاده از روش حداقل مربعات معمولی تجمیع شده می‌باشد. طبق نتایج این آزمون مقدار آماره F برابر با ۹.۴۳ و $\text{Prob} > F = 0.0000$ می‌باشد که بیانگر رد فرضیه صفر و لزوم استفاده از روش داده‌های تابلویی برای استان‌ها می‌باشد.

در مرحله بعد بایستی از بین دو روش تخمین داده‌های تابلویی که به دو صورت روش اثرات ثابت و روش اثرات تصادفی است، یکی انتخاب شود. برای تعیین روش تخمین (اثرات ثابت و یا اثرات تصادفی) در داده‌های تابلویی از آزمون هاسمن استفاده می‌کنند. بر اساس این آزمون، رد فرضیه صفر، بیانگر استفاده از روش اثرات ثابت می‌باشد. برای این منظور ابتدا مدل با استفاده از روش اثرات ثابت و تصادفی تخمین زده شده و سپس آزمون هاسمن با متغیرهای توضیحی متفاوت انجام گرفت. نتایج بدست آمده از آزمون هاسمن ($\chi^2=21.58$ و $prob=0.0014$)، دال بر رد فرضیه صفر و انتخاب روش اثرات ثابت می‌باشد. به منظور بررسی ناهمسانی واریانس از آزمون ناهمسانی واریانس والد تعدیل شده و برای آزمون خودهمبستگی از آزمون وولدریج استفاده شده است. طبق نتایج به دست آمده ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی وجود دارد و برای رفع آن از روش GLS برای برآورد مدل استفاده می‌شود.

۴-۲) برآورد مدل تحقیق

نتایج برآورد مدل به روش اثرات ثابت در جدول ۸ نشان داده شده است، بر اساس نتایج بدست آمده از تخمین مدل به روش GLS، مخارج جاری دولت و مالیات‌های مستقیم اثر مثبت و معنی‌دار بر ضریب جینی استان‌ها دارد به عبارت دیگر افزایش مخارج جاری دولت و مالیات‌های مستقیم باعث بدتر شدن توزیع درآمد در استان‌ها می‌شود. مالیات‌های غیرمستقیم که شامل مالیات بر کالا و خدمات می‌باشد و نرخ تورم باعث کاهش ضریب جینی و بهتر شدن توزیع درآمد استان‌ها می‌شود.

جدول ۸. نتایج برآورد مدل به روش GLS

متغیر وابسته ضریب Gini	ضریب (آماره z)
لگاریتم مخارج جاری دولت	۰.۰۴۲ (۰/۰۰۰)
لگاریتم اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۰/۰۰۳۹ (۰/۴۰۶)
نرخ تورم	-۰.۰۰۰۶۹ (۰/۰۰۰)
نرخ بیکاری	-۰.۰۰۰۱۹ (۰/۴۳۴)
لگاریتم مالیات مستقیم	۰.۰۲۷ (۰/۰۰۳)
لگاریتم مالیات بر کالا و خدمات	-۰.۰۰۴ (۰/۰۰۰)
c	۰.۱۰۱ (۰/۰۱۰)
تعداد مشاهدات	۴۸۸
تعداد استانها	۳۱
Wald chi2	۱۱۱.۷۵
Prob > chi2	۰.۰۰۰

منبع: محاسبات گزارش

۳-۴) جمع‌بندی یافته‌های تحقیق (تأثیر شاخص‌های اقتصادی بر ضریب جینی)

تخمین مدل به روش‌های انتخابی برای استان‌ها به نتایج زیر منجر شد:

✚ مخارج جاری دولت تأثیر مثبت و معنی داری بر ضریب جینی در استان‌ها دارد.

✚ نرخ تورم تأثیر منفی و معنی دار بر ضریب جینی در استان‌ها دارد. در این خصوص می‌توان گفت تورم باعث کاهش

درآمد گروه‌های با درآمد بالای جامعه نیز شده است و فقیرتر شدن تمام گروه‌های درآمدی باعث شده است ضریب

جینی کاهش یابد به عبارت دیگر کاهش ضریب جینی در زمان افزایش تورم به معنای بهبود توزیع درآمد نمی‌باشد.

✚ براساس نظر بولیر (Bulir, 2001) ارتباط بین تورم و نابرابری درآمدی، از دیدگاه نظری شفاف نیست، زیرا با وجود

تورم، ابتدا درآمد نسبی افرادی که از درآمدها در برابر تغییر سطح قیمت‌ها محافظت می‌کنند (صاحبان دارایی)

نسبت به گروهی که از درآمدهایشان محافظت نمی‌کنند (مزد بگیران) افزایش می‌یابد. براین اساس، توزیع درآمد

نابرابرتر می‌شود. اما به هر حال، درآمد هر دو گروه به صورت مطلق کاهش می‌یابد. از طرفی، در زمانی که

سیاست‌های دولتی به جهت کاهش فقر در گروه مزد بگیران اعمال می‌شود (برای مثال گرفتن مالیات از ثروتمندان

و انتقال آن به فقرا) عموماً تعداد دریافت‌کنندگان پرداخت‌های انتقالی بیشتر از تعداد پرداخت‌کنندگان مالیات است.

بر این پایه می‌توان انتظار داشت که اثر برابرگرهای مالی در زمانی که تورم، تغییر در نابرابری درآمد ایجاد می‌کند،

بسیار ضعیف یا حتی منفی باشد.

✚ مالیات مستقیم تأثیر مثبت و معنی دار بر ضریب جینی در استان‌ها دارد. به عبارت دیگر مالیات‌های مستقیم نتوانسته

است در بهبود توزیع درآمد ایفای نقش نماید.

✚ مالیات بر کالاها و خدمات تأثیر منفی و معنی دار بر ضریب جینی در استان‌ها دارد و در بهبود توزیع درآمد اثر مثبتی

دارد. از آنجا که مالیات بر مصرف به معنی اخذ مالیات بیشتر از افراد پرمصرف و با درآمد بیشتر می‌باشد به نظر

می‌رسد نتوانسته است در بهبود توزیع درآمد استان موثر باشد.